

Studijní text

Tento studijní text je elektronickou kopií výňatku z textu a je určen pouze pro studenty Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Je určen výlučně k použití ve vyučování pro ilustrační účel nebo pro vědecké účely, jak je stanoveno v autorském zákoně (Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů). Studenti mohou text použít jen pro studijní účely. Je zakázáno text či jeho část jakkoliv dále šířit, kopírovat nebo používat na jiné účely, než je uvedeno výše.

Gabriel
Chevalier : Clochemerle, Paris

(1895-1969)

Les Évolutions Rieder, 1934

I

UN GRAND PROJET

Au mois d'octobre 1922, vers cinq heures du soir, sur la grande place de Clochemerle-en-Beaujolais, ombragée de très beaux marronniers, et ornée en son milieu d'un magnifique tilleul qu'on dit avoir été planté en 1518 pour fêter l'arrivée d'Anne de Beaujeu en ces parages, deux hommes faisaient côte à côte des allées et venues, avec la lente démarche des gens de campagne, qui semblent toujours avoir tout leur temps à donner à toute chose, en échangeant des paroles chargées d'un sens si rigoureux qu'ils les prononçaient après de longs silences préparatoires, à raison d'une phrase à peine tous les vingt pas. Souvent, un seul mot tenait lieu de phrase, ou une exclamation. Mais ces exclamations comportaient des nuances très expressives pour deux interlocuteurs qui se connaissaient de longue date et poursuivaient de concert des buts communs, ensemble posaient les jalons d'une ambition mûrement méditée. Leurs soucis, en cet instant, étaient d'ordre politique et, comme tels, tournés vers une opposition. Ce qui leur donnait tant de gravité et de prudence.

L'un de ces hommes, âgé de plus de cinquante

ans, grand, rouge de teint, encore blond, offrait le type pur d'un descendant des Burgondes qui peuplèrent autrefois le Rhône. Son visage, dont les vents et le soleil avaient craquelé l'épiderme, vivait surtout par deux petits yeux gris clair, entourés de rides fines et perpétuellement clignés. qui lui donnaient un air de malice, tantôt dure et tantôt cordiale. Mais la bouche, qui aurait pu fournir sur son caractère des indications qu'on ne lisait pas dans son regard, demeurait invisible sous la moustache tombante, dans laquelle s'enfonçait le tuyau d'une courte pipe noire, mâchée plutôt que fumée, qui sentait à la fois le marc et le tabac. Le personnage paraissait de forte charpente, sec, monté sur des jambes hautes et droites, avec une pointe de ventre qui était négligence musculaire plutôt qu'embonpoint véritable. Bien qu'il fût vêtu sans recherche, à ses souliers confortables et cirés, à la qualité du drap de son habit, au faux col porté avec aisance un jour de semaine, on le devinait cossu et respecté. On sentait l'autorité dans sa voix et ses gestes rares.

Cet homme se nommait Barthélemy Piéchut, maire de la commune de Clochemerle, dont il était le plus gros propriétaire viticulteur et possédait les meilleures pentes exposées au sud-est, celles qui produisent les vins les plus fruités. En outre, président du syndicat agricole, conseiller départemental, ce qui en faisait un personnage considérable à plusieurs kilomètres à la ronde, tant à Salles, qu'à Odenas, Arbuissonnas, Vaux et Perreón. On lui prêtait même d'autres visées politiques, non encore démasquées. On l'enviait, mais sa puissance flattait le pays. Il portait simplement, rejeté en arrière, le chapeau de feutre noir des

paysans, à calotte rentrée et larges bords ourlés d'un galon. Ce jour-là, pour mieux réfléchir, il tenait ses mains agrippées au revers de sa veste, sur la poitrine, et penchait la tête en avant, attitude chez lui habituelle, dans les cas graves, et qui imposait à ses administrés. « Il en a lourd dans la caboche, le Piéchut! » disaient-ils.

Son interlocuteur au contraire était un personnage chétif, sans âge, dont la barbiche cachait une fâcheuse déficience du maxillaire à l'endroit du menton, et qui portait à l'ancienne mode, sur un important cartilage servant d'armature à deux conduits sonores qui assaisonnaient de consonances nasales tous ses propos, un lorgnon de fer déniché, retenu par une chaînette qui avait son point d'attache à l'oreille. Derrière les verres de la myopie, les prunelles avaient ce reflet glauque qui dénonce les esprits chimériques, occupés à concevoir les modalités d'un idéal inapplicable. Le crâne pointu était coiffé d'un chapeau de paille du genre *panama*, qui tenait de plusieurs étés au soleil et de plusieurs hivers dans un placard la teinte et le craquant de ces barbes de maïs qui sèchent en Bresse sous les avant-toits des fermes. Ses souliers à crochets de cuivre, sur lesquels s'était trop visiblement exercée l'ingéniosité du cordonnier, arrivaient au terme du dernier ressemelage, car il devenait improbable qu'une nouvelle pièce en pût sauver l'empeigne définitivement défaillante. L'homme suçait une cigarette parcimonieuse, plus riche de papier que de scaferlati, roulée dans des doigts malhabiles. Ce second personnage se nommait Ernest Tafardel, instituteur, secrétaire de la mairie, et à ce titre ordinaire lieutenant de Barthélemy Piéchut, son confident à cer-

Gabriel Chevalier : Zvonohosy, př. Jaroslav

Toto zde vám bez dlouhého čtení poví zrovna tolik jako dlouhá předmluva:

Difficile est non satiram scribere.

Juvenal

Domnívám se, že si fantazie lidská nedovede představit nic tak ztřeštěného, pro co by nebylo příkladu ve skutečném životě, a co by tudíž náš rozum nedovedl podepřít a obhájit. Mám rád řeč prostou a upřímnou, stejnou na papíře jako v ústech.

Montaigne

Musím rozptylovat nudu, to je podmínka, ale občas musím také bavit.

Diderot

„Kdo ti dal tak veselou filozofii?“

„Návyk životní strážní.“

Beaumarchais

S radostí bych nosil masku, s požitkem bych změnil jméno.

Stendhal

no Laorátek, 1934, Curromedia Group, Phg, 200
2006

(1)

VELIKÝ PLÁN

V říjnu roku 1922, kolem páté hodiny odpolední, na hlavním zvonokoském náměstí, stíněném krásnými kaštany a uprostřed ozdobeném nádhernou lipou, zasazenou prý roku 1518 na oslavu příjezdu kněžny Anny z Hejskova a na Hejskově do těchto končin, dva muži chodili bok po boku pomalým krokem oněch venkovských lidí, kteří jako by vždycky měli na všechno dost a dost času. Říkali si slova nabitá smyslem tak hutným, že každou větu vyslovovali teprve po dlouhých přípravných pomlčkách, trvajících pokaždé tak asi dvacet kroků. Jediné slovo bylo často celou větou, nebo i pouhé citoslovce. Ale v každém takovém citoslovci bylo plno odstínů, promlouvajících velmi výrazně k oběma těm mužům, neboť se znali již dlouho a svorně usilovali o společné cíle, společně připravovali cestu své ctižádosti, zrale uvážené. V této chvíli byly jejich starosti rázu politického a jakožto takové se zabývaly opozicí. Právě proto se oba muži chovali tak vážně a obezřele.

Jeden z nich, dobrý padesátník, vysoký, červený ve tváři, se světlými vlasy ještě neprošedivělými, byl čistokrevný potomek Burgundů, kteří v dávných dobách osídlili krajinu Rhône.

Jeho tvář, rozpukanou větry a sluncem, oživovala hlavně dvě světlešedá očka, obkroužená drobounkými vráskami a ustavičně přimhouřená, takže muž měl výraz mazanosti hned nelítostné, hned zase dobrácké. Něco bližšího o jeho povaze, co nebylo možné vyčíst z jeho pohledu, by byla mohla povědět ústa, ale ta zůstávala skryta pod kníry, převislými na troubel krátké černé dýmky, spíše jenom žvýkané než kouřené a zavánějící jak tabákem, tak vínem. Byl to zřejmě chlapík statný, hubený, na vysokých, rovných nohou, s malým bříškem, ale to

byla spíše ochablost svalstva než opravdová tloušťka. Třebaže v jeho oděvu nebylo vidět žádnou touhu po parádě, každý v něm podle pohodlných a vyleštěných střevíců, podle jakosti sukna a podle toho, že i ve všední den nosil jako samozřejmou věc límec, hned poznával člověka prachatého a váženého. V jeho hlase a v jeho střídmych gestech bylo cítit autoritu.

Tento člověk se jmenoval Bartoloměj Pěšinka, starosta městečka Zvonokos, kde byl majitelem největších vinic a měl pozemky na nejlepších stráních, obrácených k jihovýchodu a rodících proto nejvíce hroznů. Kromě toho byl předsedou zemědělského družstva a krajským radou, to znamená osobností váženou v okruhu několika kilometrů. Říkalo se dokonce, že má ještě jiné politické plány, dosud utajované. Záviděli mu, ale jeho moc a vliv byly chloubou celého kraje. Nosil docela prostě, jako každý jiný občan, černý, k zátylku posunutý plstěný širák, nahoře promáčkнутý, se širokou stříškou vroubenou úzkým prýmkmem. Tohoto dne, aby mohl lépe přemýšlet, strčil palce za klopy kabátu a hlavu nakláněl dopředu; takový býval jeho obvyklý postoj, kdykoli šlo o něco vážného, a jeho podřízeným to imponovalo. Říkávali: „Pěšinka má zas plnou paliči starostí.“

Jeho společník byl naopak človíček nepatrný, neurčitého věku, se štětičkou vousů, která zakrývala naprostou nepřítomnost brady; na silně vyvinuté chrupavce, která tvořila podpěru dvou zvukových trubic, zabarvujících každé jeho slovo nosovým přízvukem, nosil tento mužíček podle staré módy cvikr s odřenými, kdysi poniklovanými obroučkami na šňůřeče připevněné za uchem. Oči měly za zvětšovacímí skly onen sivý odlesk, který prozrazuje duchy chimérické, neustále spekulující o možnostech neuskutečnitelných ideálů. Na špičaté lebce seděl měkký slaměný klobouček, zbarvený a sežehlý mnohými lety na slunci a mnohými zimami v komoře stejně jako ty kukuříčné vousy, jak je vidáte schnout na dědinách pod přístřešky dvorců. Na jeho botách s mosaznými háčky se ševcův důmysl cvičil zřejmě již tak často, že se blížil jejich neodvratný konec, neboť bylo víc než nepravděpodobné, že by nějaký nový příšti-

pek mohl ještě zachránit jejich svršek nadobro zchátralý. Muž cucal cigaretu, ukroucenou neobratnými prsty tak skoupě, že na ní bylo víc papíru než tabáku. Tento druhý občan se jmenoval Inocenc Kulíšek a byl to učitel, obecní tajemník, a proto také pobočník starosty Bartoloměje Pěšinky, jeho důvěrník v jistých chvílích a v jisté míře (neboť starosta nikdy nezacházel v důvěrnostech příliš daleko a určitě nikdy dále, než jak se sám rozhodl) a konečně jeho poradce v některých ouředních písemnostech, které vyžadovaly složitějších vět.

Učitel dával k drobným otázkám hmotného života okázale najevo ušlechtilou nevšímavost pravých vzdělanců. „Opravdová vzdělanost,“ říkával, „se obejde bez vyleštěných střevíčků.“ Chtěl touto metaforou říci, že nádhera nebo prostřednost v šatstvu nemohou člověkovu inteligenci ani zvýšit, ani snížit. A vedle toho to také naznačovalo, že ve Zvonokosech žije aspoň jeden opravdu vzdělaný duch – bohužel odsouzený hráti podružnou úlohu – a že majetníka tohoto ducha lze poznat podle toho, že nenosí vyleštěné střevíce. Inocenc Kulíšek si totiž nesmírně zakládal na svém přesvědčení, že je hluboký myslitel, něco jako venkovský filozof, asketický a nepochopený. Každé učitelovo slovo mělo pedagogický a mravoučný přízvuk, zdůrazněný často pohybem, který lidové obrázkové knížky za dřívějších časů přisuzovaly členům kantorského sboru: ukazováček natažený nad uzavřenou pěstí a zdvižený k nosu. Inocenc Kulíšek, když něco tvrdil, přitiskl ukazovák na nos vždycky tak důrazně, že jeho špičku posunul na stranu. Žádný div tedy, že po dvaceti letech zaměstnání, při kterém je ustavičně třeba tvrdit a přesvědčovat, jeho nos byl trochu nakroucen doleva. Aby naše podobizna byla úplná, dodáme, že dech páně učitelův kazil jeho krásné mravokárné průpovědi, takže zvonokoští občané se raději vyhýbali jeho moudrosti, protože Kulíšek ji lidem s oblibou vštěpoval hodně zblízka. A ježto on jediný z celého kraje neznal tuto svou špatnou vlastnost, přisuzoval jenom ignorantství a žalostnému materialismu zvonokoských občanů onu horlivost, s níž před ním prchali a hlavně zkracovali každý důvěrný rozhovor,